

RESUMO

No presente artigo achéganse algunhas peculiaridades do léxico coloquial oral da parroquia de Queizán partindo dos datos do material recolleito nas gravacións que realicei hai máis de vinte e cinco anos e da miña experiencia persoal como falante natural desta freguesía.

Concentro a pescuda nos castelanismos e nos dialectalismos. Dentro dos primeiros distingo aqueles exemplos nos que se detecta a convivencia da forma galega e da castelá ao mesmo tempo, se ben a solución propia case sempre restrinxe o seu significado. Noutros casos atópase unha adaptación dos castelanismos á fonoloxía do galego; ás veces os castelanismos perseguen unha finalidade expresiva en oracións exclamativas ou desiderativas. Por último, hai castelanismos plenos especialmente en campos léxicos relacionados coa función cultural da lingua.

Nos dialectalismos analizo algúns campos semánticos do léxico patrimonial e centro a esculca naqueles que son específicos da nosa área xeográfica.

PALABRAS CLAVE

Léxico, interferencia lingüística, castelanismo, dialectalismo.

1 INTRODUCCION

Este traballo ten unha relación de continuidade co artigo que redactei para o segundo número de *Corga*¹ e, tal e como subliñaba alí, é debedor da morea de estudos lexicais realizados no seo do departamento de Lingüística Románica da Universidade de Santiago dende a década dos sesenta ata ben entrados os anos oitenta do pasado século.

A maior parte destas investigacións tiñan o obxecto de describir o léxico patrimonial e analizar as interferencias lingüísticas e os desvíos da norma na fala dunha parroquia ou concello da xeografía lingüística galega e todas cubrían o noso territorio como se fose unha malla.

Na miña memoria de licenciatura, *O galego en Queizán (O Corgo)*, do ano 1986 dediquei un extenso capítulo á descrición do léxico da

Castro Castedo, Xosé Manuel

xose.manuelcastro@edu.xunta.es

Licenciado en Filoloxía Hispánica pola USC

Profesor de Ensino Secundario no IES Ánxel Fole (Lugo)

parroquia. Para o traballo de campo partín do cuestionario do *Atlas Lingüístico Galego (ALGa)*, elaborado no 1974 polo departamento universitario antes citado, que abrangüa cuestións fonéticas, gramaticais e léxicas². A miña recolleita de palabras e frases feitas patrimoniais foi clasificada por campos semánticos de acordo coa organización do referido cuestionario. E logo das entradas, figuraban a transcripción fonética das mesmas e as definicións que nos proporcionaran os informantes.

Non pretendo plasmar aquí a mesma estrutura e exhaustividade a xeito de glosario que convertería o artigo nun material complexo e pesado para os lectores, senón que me vou centrar na análise dalgúns termos ou frases propias da parroquia de Queizán que son pertinentes desde diversos puntos de vista e que, na maior parte dos casos, se poden xeneralizar ás falas do resto das parroquias do concello do Corgo.

Sen entrar na realidade da sangría poboacional que sufriu e que aínda está a sufrir o mundo rural galego e que inflúe, xunto coa autoxenreira e os prexuízos lingüísticos, na perda da transmisión xeracional da lingua naqueles falantes primarios que emigraron a núcleos urbanos, hoxe estanse a perder as últimas xeracións que manteñen a súa variedade local sen se veren interferidos pola

(1) Véxase "O galego de Queizán. Vocalismo, consonantismo e fonética sintáctica" en *Corga* 2, pp. 6-17.

(2) Departamento de Filoloxía Románica, *Atlas Lingüístico Galego. Cuestionario*, Santiago de Compostela, 1974.

variedade estándar imposta nun ensino pouco propicio ao desenvolvemento da lingua galega.

Pero certamente a nosa fala contribúe, aínda que sexa de xeito modesto, ao enriquecemento lingüístico do galego, pois o léxico e os textos que forman parte da miña memoria de licenciatura antes citada foron lematizados no corpus da lingua oral coloquial do primeiro e polo momento único dicionario publicado de frecuencias da lingua galega³.

2 A PRESENZA DE INTERFERENCIAS LINGÜÍSTICAS NO GALEGO DE QUEIZÁN

As interferencias son un fenómeno característico de linguas en contacto: unha das linguas sofre cambios e deturpacións pola influencia da outra. No noso caso, cun conflito lingüístico no que conviven en situación de desigualdade dúas linguas desde hai séculos, as interferencias máis graves e numerosas padéceas o galego.

Como sinalaba moi acertadamente o profesor Graña Núñez⁴, é no apartado do léxico galego onde se detecta con maior intensidade o fenómeno das interferencias lingüísticas centradas na constante presenza dos castelanismos.

Aínda que se está a referir ao galego de Santiago de Compostela, Francisco Dubert García atina na valoración real deste problema:

Dada a proximidade entre os dous idiomas, e como consecuencia da xerarquía que se estableceu entre eles, o castelán non só lle foi subministrando léxico ó galego (de modo que a renovación léxica do galego popular se fixo a través do castelán) senón que, co paso do tempo, (...) tamén o teito condicionou a gramática da lingua cuberta. Isto significa que o galego se mostrou (de feito aínda o fai) como unha variedade lingüística aberta fronte ó castelán⁵.

Xa que logo, a lingua galega na súa vertente verbal vese afectada pola constante presenza de léxico procedente dunha lingua castelá cun status social de lingua dominante e a fala da parroquia de Queizán non é allea a esta esmagadora influencia dos castelanismos.

2.1 Os castelanismos

Entendemos por castelanismos aquelas palabras do castelán que constitúen préstamos inxustificadas por existiren na nosa lingua os termos correspondentes e que son froito da longa convivencia diglósica e de conflito entre as dúas linguas.

Evidentemente, o galego que estou a analizar, por ser unha variedade pertencente á lingua oral, vai presentar un maior índice de castelanismos nos campos semánticos vencellados ao mundo da cultura e do saber como son o ámbito espiritual ou o do ensino. Así temos castelanismos léxicos como “comulgar”, “campana” ou “escuela”. A igrexa e a escola foron os axentes castelanizadores do mundo rural galego ao longo do século XX. Lémbrese, a xeito de mostra, a lamentable influencia que tiveron os mestres de primeira ensinanza na práctica desaparición da gheada na nosa provincia.

Seguindo en parte o traballo antes citado de Xosé Graña, vou distinguir catro apartados dentro dos castelanismos léxicos do galego de Queizán.

a) Convivencia da forma galega co castelanismo

Trátase con certeza dun paso intermedio antes da probable perda do vocábulo galego, pois, aínda que se constata a existencia das dúas formas, realmente o termo propio sufriu unha grande restrición no seu significado, manténdose naqueles contextos máis tradicionais ou enxebres. Exemplos de pares localizados na fala da parroquia son:

Nó/**nudo*. Meu pai tenme lembrado moitas veces, cando estaba a desfacer un coto con moitos nós para leña e, polo tanto, máis difícil de partir, unha frase que tiña oído aos seus maiores: “*perdono todo, menos ao *nó*”. No entanto o castelanismo **nudo* vaise usar en calquera outro contexto.

(3) Cfr. Mª X. BUGARÍN LÓPEZ, *O galego fundamental: dicionario de frecuencias*, A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 2007, p.72.

(4) Véxase X. GRAÑA NÚÑEZ, *Vacilacións, interferencias e outros pecados da lingua galega*, Vigo: Ir Indo, 1993, pp. 87-151. Neste amplo capítulo estuda detalladamente os castelanismos e outras desviacións do corpus estándar.

(5) Cfr. F. DUBERT GARCÍA, *Aspectos da fala de Santiago de Compostela*, anexo 44 de *Verba*, Universidade de Santiago de Compostela, 1999, p. 239.

Cunca /*taza. A informante que me proporcionou a palabra *cunca* caracterizouna como o recipiente de barro onde se comía o caldo. O mercado introduciu o castelanismo *taza co utensilio de louza ou de porcelana comprado nunha tenda.

Alugado /*alquilado. Antigamente, cando non había mecanización e os cereais se segaban co fouchiño, era preciso procurar man de obra que realizase estes duros labores. E por iso con frecuencia se contrataban cuadrillas de segadores que eran denominados *alugados* e que aínda conservan na memoria os falantes maiores. Noutras circunstancias estes mesmos falantes empregarían o castelanismo *alquilado*.

Moa /*muela. A *moa* é a pedra coa que se afían as ferramentas ou os coitelos, mentres que o castelanismo *muela designa á peza dentaria dos seres humanos ou dos animais.

Ganduxar /*hilvanar. Neste par pódese afirmar que conviven as dúas solucións incluso na mesma informante, pero serán as novas xeracións as que utilicen máis o castelanismo.

Muxidora /*ordeñadora. Noutros tempos eran as mulleres as encargadas do labor de extraer o leite dos tetos da vaca. E se a acción se denominaba *muxir*, as persoas que realizaban esta tarefa eran as *muxidoras*. Agora é un traballo mecanizado e o aparello que o realiza denomínano co castelanismo *ordeñadora, porque se comprou nun mercado castelanizado. Por esta vía tamén se está a substituír *muxir* por *ordeñar.

Billa /*grifo. É un exemplo semellante ao anterior no seu uso. A *billa* para un falante da nosa parroquia é a chave da barrica ou do bocoi de viño, pero cando está a aludir a unha chave de auga da cociña ou do baño que comprou nunha tenda de saneamentos vai utilizar o castelanismo *grifo.

Ril /*riñón. *Ril* é empregado para denominar os dous órganos situados na rexión lumbar dos porcos ou de calquera outro animal doméstico, mentres que *riñón se aplica aos mesmos órganos que temos os seres humanos.

Misto /*cerilla. O falante, que me forneceu as dúas palabras no mesmo contexto, usa o castelanismo *cirillas con harmonización vocálica en tres

ocasións e soamente unha vez a solución galega. Reprodúzo unha das frases para que se perciba que el entende que cómpre aclarar o significado co emprego do castelanismo: “Alá riscaba un *carajo dun *misto* daqueles, as *cirillas, o que eran as *cirillas”.

Capela /*capilla. A *capela* era a parte superior do palleiro que se facía a semellanza do teito dunha capela, no entanto o lugar de culto designase co castelanismo *capilla.

b) Adaptación do castelanismo á fonoloxía galega

Ás veces o castelanismo aparece disfrazado. Aparentemente o vocábulo mantén a fonoloxía propia do galego, pero na realidade non respecta as leis da fonética histórica e adapta a solución castelá.

Dado que moitas palabras que posúen en castelán o fonema /x/ correspóndense no galego co fonema /š/ como se pode comprobar nos pares *jergón / xergón, *jurar / xurar ou *cojo / coxo, na fala da miña parroquia van atoparse outros casos que non responden a esta equivalencia. Así localízanse exemplos como *baraxa e *baraxar por *baralla* e *barallar*, *cascaxo por *cascallo*, *conexo por *coello* ou *calexón por *calella*.

Noutro grupo de palabras que fornezo a adaptación non deixa de ser unha especie de despropósito, porque o castelanismo adaptado e a forma propia galega nada teñen en común: *botixo por *porrón*, *lexos por *lonxe* ou *cuchilo por *coitelo*. Neste último detéctase a presenza do castelanismo pleno, a forma castelá agalegada e o dialectalismo propio da nosa área: *cuchillo / *cuchilo / *cuitelo*.

c) Castelanismos con funcionalidade expresiva

Na fala de Queizán hai castelanismos, introducidos xeralmente en oracións exclamativas ou desiderativas, que están empregados á mantenta por vontade dos informantes. Cumpren un papel de reforzo expresivo na propia frase na que se insiren. A seguir recollo algunhas frases tiradas dos textos da miña memoria de licenciatura:

Antes había muita miseria, **mucha* pobreza!
**Muchos* **cientos* afiei!
 Tan **bien* afiados!
 Como os **gitanos* son tan **ligeros*!

Mucha* e **muchos* intensifican a cantidade que xa aporta o indefinido en si, de tal xeito que engaden un valor superlativo: “mucha* pobreza” significa para o emisor unha pobreza moito maior que “muita pobreza” e **muchos* acompañado do castelanismo **cientos* reforza a grande cantidade de coitelos que o falante foi quen de afiar ao longo da súa vida. Na terceira frase **bien* aporta o matiz intensificador de traballo sumamente ben feito nun afiador de coitelos con sona de chapuceiro.

Na cuarta, **ligeros* é un castelanismo que cumpre unha funcionalidade expresiva, porque consolida o cualificativo que o informante atribúe aos xitanos converténdoo en superlativo, aínda que estruturalmente sexa unha construción comparativa sen segundo termo explícito.

O valor superlativo ou grao máximo, que adquiren os castelanismos citados, poida que estea en relación directa co papel que atribúe a mente do falante ao castelán como lingua dominante ou superior, fronte ao rol de lingua dominada ou inferior adxudicado ao galego. En definitiva é unha mostra clara, na elección persoal que realiza o emisor, de substitución lingüística cunha finalidade expresiva.

d) Castelanismos plenos

Coma xa quedou remarcado anteriormente, os castelanismos léxicos da fala de Queizán, do mesmo xeito que os das outras da xeografía lingüística galega, vanse encontrar en maior medida nos campos semánticos que teñen que ver coa función cultural da lingua. O galego mantívose desterrado desta función ata que entrou timidamente nos eidos do ensino e da administración autonómica a comezos dos anos oitenta do pasado século.

Polo tanto, os meus informantes, a maior parte xa maiores cando efectuei a recolleita de campo a mediados da década dos oitenta, só tiveran contacto directo cunha administración e un ensino castelanizantes, o que explica o uso dos castelanismos plenos cando se están a referir a estes temas.

Algúns exemplos compilados no campo semántico do ensino son: **escuela*, **maestro*, **ingeniero*, **enseñar*, **magisterio*, **bachillerato*, **reglas*, **ochenta* ou **quinientos*.

No eido da relixión —a igrexa católica desempeñou un influente papel de axente castelanizador no rural galego— temos expresións como **válgame Dios!* ou **válgame a Virgen!* e palabras como **iglesia*, **capilla*, **campana* ou **comulgar*.

Algúns dos informantes do meu traballo participaron activamente no loita fratricida da Guerra Civil Española e, ao relatar a súa terrible experiencia con sufrimentos de todo tipo e con feridas físicas e morais, van usar castelanismos propios do contexto da contenda: **regimiento*, **sangre*, **camilla*, **camillero*, **tuberculosis*, **ejército* do *pueblo* ou **movimiento* nacional.

Tamén se detectan interferencias castelás vencelladas á linguaxe da administración: **carretera*, **calle*, **jornal* ou **jubilarse*. O termo **compuestos* alude aos pensos que se compran en almacéns para alimentar ao gando. Algúns nomes de parentesco como **abuelo* ou **bisabuelo* e nomes propios de persoa como **José*, **Josefa* ou **Juana* demostran ata onde chegou a imposición do idioma oficial do estado.

Finalmente cómpre engadir unha listaxe de castelanismos que non son susceptibles de encaixar en campos léxicos específicos: **chorizo*, **juerga*, **piel*, **jamás*, **suerte*, **fuerte*, **suela*, **bestia*, **bueno*, **muela*, **bolsillo*, ou **ejemplo*.

3 OS DIALECTALISMOS

Neste apartado non pretendo analizar os dialectalismos fonéticos presentes na fala desta parroquia como *luita*, *truita* ou *quando* nin os dialectalismos morfolóxicos do tipo *irmau* ou *operaciós*, porque xa foron desenvolvidos no meu artigo antes citado.

(6) Para relacionar a fala obxecto de estudo con outras, remito aos seguintes glosarios ou vocabularios:

- C. GARCÍA, *Glosario de voces galegas de hoxe*, anexo 27 de *Verba*, U. de Santiago de Compostela, 1985.
- A. OTERO, *Vocabulario de San Jorge de Piquín*, Anexo 8 de *Verba*, U. de Santiago de Compostela, 1977.
- E. RIVAS QUINTAS, *Frampas. Contribución al diccionario gallego*, Salamanca: Ceme, 1978.
- E. RIVAS QUINTAS, *FrampasII, Contribución al diccionario gallego*, Lugo: Alvarellos, 1988.
- X. L. VÁZQUEZ SOMOZA, *O galego en Zolle* (Guntín), Lugo: Asociación de Amigos do Mosteiro de Ferreira de Pallares, 2010.

O meu desexo é centrarme nos dialectalismos léxicos característicos do galego de Queizán que comparte coas falas da súa contorna⁶.

O profesor Constantino García, no seu *Glosario de voces galegas de hoxe*, rexistra léxico patrimonial de todo o territorio lingüístico galego que foi colectado por unha serie de estudosos de campo vencellados ao Departamento de Filoloxía Románica da Universidade de Santiago e co que realizaron teses e tesinas no seo do antedito departamento universitario.

Unha destas investigacións, levada a cabo por M. I. Vázquez Fernández, arquiva o léxico da fala de San Xulián de Pereiramá, parroquia pertencente ao concello de Castroverde, moi próxima xeograficamente a Queizán e con quen comparte moitos dialectalismos.

A continuación vou analizar algúns destes dialectalismos clasificados por campos semánticos que partillamos as dúas falas, ás veces en exclusiva e noutros casos con dialectos máis orientais ou con outras zonas de Galicia.

a) O tempo

Cando o día está a vencer á noite falamos en Queizán e en Pereiramá de *lumbriga-lo día*. E nunha xornada de tormenta coincidimos co verbo *lustrigar*, no entanto o substantivo correspondente é *lustrigo* en Queizán, mentres que en Pereiramá usan *lústrigo*.

Na nosa parroquia o participio de enxugar é o dialectalismo *enxuito* que se atopa no galego oriental e na comarca bergantiñá. Outro que compartimos coa área oriental (Burón, Suarna, San Jorge) e con Pereiramá é *remunín*, variante de remuíño.

Para indicar a choiva miúda, tan característica do noso país, existen moitas denominacións. Nós empregamos, sobre todo, os termos *marmuzada*, *marmuzar* e *zarzallo*, *zarzallar*, sen esquecer os comúns a todo o territorio *orballo* e *orballar*. E logo cando a auga cae con moita intensidade utilizamos o substantivo *torbón* como moitas falas próximas (Pereiramá, Zolle, Friol, Burón...).

b) O espazo e as súas relacións

Cando a auga dunha fonte ou manancial sae con moita presión falamos de *golfarón* de auga, que tamén se atopa en Zolle e en Friol.

O pequeno muro ou valado que se constrúe nos laterais dunha ponte denomínase *peituril*, e de igual xeito o antepeito dunha ventá. Con este segundo significado detectámolo en lugares tan afastados como Goiás, Ramirás e Guntín.

Penaleira é un terreo con moitas penas a flor de terra, e polo tanto difícil de labrar (tamén en Guntín). Mentres que unha terra que ten *sabedro* (*sabredo* en San Jorge) é aquela que contén pedras moi doadas de desfacer.

c) Agricultura

Un pequeno propietario que ten poucas fincas e ademais de reducida extensión recibe o nome de *cortelleiro*. Posiblemente veña de *cortello*, a corte destinada aos porcos que sempre era de menor categoría que as das vacas.

Acolar as patacas (Pereiramá e San Jorge) é a acción de achegarlles a terra ao pé delas coa finalidade de fixar a raíz e que medren con máis forza, mentres que *achaiar as patacas* se realiza coa recolleita das mesmas. Unha vez abertas co arado, *achaiar* consiste en deixar chan o rego co sacho, buscando previamente os tubérculos que puidesen ficar ocultos na terra.

Nunha parroquia con oficios artesanais como foi Queizán, as *angarelas* -variante de angarellas- eran moi necesarias para transportar cargas ao lombo dunha besta, dun cabalo ou dun burro. Estas cargas atábanse ao animal cunha corda chamada *arreata*, variante de reata. As *apeazas*, que partillamos con Pereiramá, son correas de coiro coas que se xunguían as vacas ou os bois ao xugo. E as cargas do carro, hoxe do tractor, átanse co *trelo*.

Denomínase *pallar* (usual no galego oriental da provincia de Lugo) á finca na que xa se recolleu o trigo ou o centeo e o que fica na terra despois da

(1) A partir de agora indicarei entre paréntese os nomes dos diferentes lugares que coinciden coa solución do galego de Queizán. Se non aparece ningún, daquela vaise tratar dun dialectalismo común ou moi frecuente nas falas galegas

sega recibe o nome de *cañoto*. Dentro dos traballos que se levaban a cabo na malla estaba o de *cuañar* o *cuaño*, as espigas baleiras que aparecían mesturadas co gran, que se varrían coa *cuañeira*, unha vasoira feita de xestas. Cando se mallaba co *malle*, cumpría *axila-lo pan*, ou sexa peneirar o centeo para separar os últimos restos de palla.

A acción de segar a herba chámase *gadañar*, porque se realizaba coa *gadaña*; e o espazo de herba que corta cada segador désígnase coa palabra *marañó* (Valadouro). Para que a *gadaña* corte ben, cómpre *cravuñala* dándolle golpes cun martelo e apoiada na *ingre* (Crecente, Guntín, Incio); e a pedra para afiala na veiga gárdase na *tubeira* (Crecente), unha especie de tubo que se suxeita á cintura cun gancho. A ferramenta coa que se recolle os restos de herba que poden quedar no prado denomínase *angaza* (Guntín).

A *fouz* (Crecente e Pereiramá) -variante da voz común fouce- é o nome dun apeiro característico da fala de Queizán. Esta e todas as outras ferramentas levan un mango longo de madeira que se coñece co nome de *rabizo* (Suarna, San Jorge).

Falamos de *derregar* cando queremos delimitar os lindes dunha propiedade cun rego que vai marcar o límite entre dous leiros veciños e que recibe o nome de *derrego*. O *madoiro* (Guntín, Pereiramá, Zolle) tamén é un rego que se fai polo medio dunha leira coa finalidade de que corra a auga no inverno e non *apoce* ou ben para que distribúa a auga no tempo da rega. E os *coudullos* (San Jorge) son os regos que se aran na cabeceira dunha finca para así aproveitar toda a súa superficie.

Chamámoslle *caneira* (Cedofeita, Crecente, Pereiramá) ao conxunto formado polo talo e a vaíña das fabas ou ao talo seco do millo. E cando as caneiras van secas e se apañan da terra, entón vén a acción de *bullar* -variante de debullar- as fabas, é dicir, extraelas das vaíñas.

d) O pan

O pan é imprescindible na alimentación humana e a súa elaboración foi unha actividade fundamental nas casas. Cunha pouca masa deixada da cocedura anterior, que recibe o nome de *arrequeunto* -variante de requento (Friol e Guntín)-, faise o *formento* a véspera de cocer. Ao día

seguinte amásase a fariña na artesa con auga non moi quente e un pouco de sal. Logo déixase *leidar* (Pereiramá) durante un tempo, e, de seguido, vén a acción de *roxar* o forno que consiste en quentalo con leña e de cando en cando hai que *escubillar* cun pao, isto é, remover a leña polo forno para que arda mellor. Unha vez quente retíranse as brasas e a cinza polo *fucil*, buraco que está a un lado do forno. Cando estea *leido*, hai que *tender o pan* no *tendal* para despois *enfornar* cunha *pa* e agardar a que coza.

e) As plantas

Os *castiñeiros* son árbores xenerosas, porque, ademais da excelente calidade da súa madeira para facer mobles e dos *pólos* (Pereiramá) que así se chaman as pólas gordas usadas na construción de casas e outros anexos, dan un prezado froito, a castaña, que librou da fame a moitos dos nosos antepasados. En Queizán alcuman *roupa vella* á flor do castiñeiro cando cae ao chan seca. As castañas están dentro dos *urizos*, de cor verde e cubertos de pinchos, e estes pódense *sacudir* cunha vara longa para posteriormente transportar ás *uriceiras*, onde se depositan para que maduren e, tapados con estrume, se gardan para consumir despois na primavera. Neste tempo cóllese unha *larada*, o conxunto de *urizos* da *uriceira* que se estenden de cada vez para retirarlles as castañas. Pero tamén se pode esperar a que caian e entón apáñanse na *rebusca*, o traballo diario de ir buscalas ao *souto*.

O *magosto* é unha xuntanza festiva, felizmente moi viva, na que se asan as castañas xa apañadas. Antes de asalas é preciso *anozcalas*, isto é, darlles un pequeno corte para evitar que estoupen cando se están a asar. Os *bullós* (Guntín, A Mezquita, Verín, Vilardevós) son as castañas asadas e peladas, mentres que as *mamelas* (Suarna) son as cocidas con casca e os *bagutos* (San Jorge) son as primeiras que caen soas da árbore.

Nas árbores rexístrase algún dialectalismo característico da nosa área: o *biouteiro* (*bigouteiro* en Pereiramá) –variante de bieiteiro– e entre as froiteiras encóntrase o *pumar* (Pereiramá, Burón, Suarna, San Jorge).

O *birillo* é a raíz do nabo e *esbirillar* é cortarlle a súa raíz. A semente desta planta noméase *nebiña*, coa vogal pretónica aberta, e a da col designase *coliña*.

Entre as plantas daniñas, atópase a *millaca* (Pereiramá), coñecida con este nome por medrar preferentemente entre o millo, a *curriola* (Compostela, Pedrafit, Incio) –variante de correola– e o *samarco*, variante de saramago.

f) Os animais

O *ronco* (termo usual no galego oriental) é o verme da froita e o que se cría na carne de porco salgada é a *careixa* (Guntín, Pereiramá, Pantón, Montederramo). O *bérrago* é outro verme que ataca ao gando vacún.

Un insecto con antenas articuladas e abdome con dúas pinzas que se pode ver entre a gra é a *cadela ladreta*, variante de cadela lareta. O *tártago* é outro insecto máis grande có *tabao* que inocula veneno coa súa picadura e que vive en ocos de árbores como os *carochos*.

O molusco de cor negra que segrega baba en abundancia recibe o nome de *alimacha* (Guntín, Pedrafit, Incio), variante de lesma. Coñécese por *teipe* (Pereiramá) o mamífero con ollos atrofiados e patas dianteiras coas que cavan a terra das *teipiñeiras* ou galerías. A *dunicela* (Friol, Pereiramá) é un mamífero carnívoro máis grande có *rato*, de corpo alongado e pel de cor parda no lombo e branca no ventre. Pola súa axilidade caza *ratos* e *teipes*.

A vaca, despois de parir, ás veces ten *repoxos* –variante de *reporchos* (San Jorge)– no ubre, é dicir, este ten moita cantidade de leite porque se estanca. Cando o becerro ou cuxo dá golpes contra o ubre da nai, dicimos que está a *sopeixar* (Incio). Hai vacas que son difíciles de muxir, pois dan patadas; entón átanse cunha corda, o *arcoxo* (Razo, Burón, Suarna), desde os cascós dunha pata dianteira ata a parte superior da *xugadeira* (Pereiramá, Incio) dunha traseira. Frecuentemente as vacas déitanse na corte sobre a propia *bosta* ou *boleira* (Crecente, Incio), entón van

permanecer no seu pelo unhas bólas que son as *cazcarras* (Burón, Suarna, Incio). Cando se levan coa corda pola man coa finalidade de que pazan e non coman ningún outro froito, daquela estanse a *alindar* (Cabalar, Valadouro, Cedofeita, Burón, Suarna).

Os porcos coñécense mais ben por cochos e cébanse todo o ano para o día da *mata*, normalmente nos meses de novembro ou decembro, que é dirixida polo *machetín* (Compostela, Sobrado, Friol, Zolle). Unha vez mortos, despois de *escaldalos* en auga quente, *ráspanse* as *sedas* coas *raspas*. Terminada esta tarefa, cólganse nunha viga co *chambaril* (Burón, Suarna, Incio) polas patas traseiras e ábreanse pola barriga, con ese olor ao *fresquío*, retirando o *fidago* (Feás, Curtis, Sobrado, Guitiriz, Pereiramá), os *liviaos*, o *entripado* (Santa Comba, Zolle), o *ventrullo* e o *unto*. As mulleres teñen logo de *desentreteñar* -variante de *desentretiñar* (Caaveiro, Valadouro, Guitiriz, Pereiramá)- ou

despartir as tripas, isto é, separar o tecido graxo das tripas.

Ao día seguinte, no momento de cortalos, retíranse as *molas* (Cedofeita, Pereiramá, Burón, Suarna) da *cachola* para facer despois con elas un caldo de castañas. O entrecostro (Feás, Incio, Zolle), ou carne de *freba* que hai entre as costelas, é moi apreciado, e por iso se agasalla ou se intercambia entre veciños e amigos que aínda non realizaron este labor. O *machetín* continúa a tallar as distintas pezas -como os *xamós*, os *lacós*, os *touciños*, as *cacholas*, os *dentes* ou as *uñas*- para salgalas máis tarde, e entrementes as mulleres se organizan para picar a carne, para despois preparar a *zorza*, e os *roxós*. Da *longainza* (Guitiriz, Zolle, Pereiramá, Suarna), ou carne picada dos *liviaos* dos cochos, fanse os *chanfainos* (Compostela, Friol, Guitiriz, Pereiramá, Guntín).

4 CONCLUSIÓNS

No galego de Queizán, como no resto das falas galegas, detéctase a presenza de interferencias lingüísticas da lingua hexemónica que é o castelán. Estes castelanismos maniféstanse baixo diferentes máscaras que pretenden ocultar e nunca resolver o verdadeiro problema:

- a) A convivencia da forma galega co castelanismo. Esta coexistencia sempre é conflitiva, porque non deixa de ser un paso intermedio na previsible desaparición do termo propio.
- b) Adaptación do castelanismo á fonoloxía galega. Neste caso o castelanismo aparece disfrazado con vestimenta galega, pero non deixa de ser unha fórmula provisoria antes da imposición da solución allea.
- c) Castelanismos con funcionalidade expresiva. Demostran claramente a escasa valorización que ten para o falante nativo a lingua propia e a mitificación que fai da allea.
- d) Castelanismos plenos. Penetraron sen ningún impedimento a través dos axentes castelanizadores máis activos no rural galego: a escola, a igrexa e a administración.

Despois da análise dos dialectalismos descritos pódese inferir que a nosa fala, ademais de partillar moito vocabulario coa de San Xulián de Pereirama (Castroverde) pola proximidade xeográfica, comparte un bo feixe de palabras coas falas máis orientais do territorio galego (Cedofeita, San Jorge de Piquín, Burón, San Martín de Suarna, Pedrafita), con moitos lugares do Bloque Central preferentemente da área mindoniense (Valadouro, Crecente, Guitiriz) e con algúns outros emprazamentos relativamente próximos como Zolle.

Sería desexable continuar coa esculca dos dialectalismos léxicos para barallar un corpus máis amplo que permitise tirar conclusións máis obxectivas, pero polo visto parece deducirse que o léxico do galego de Queizán coincide nunha grande porcentaxe co do galego máis oriental da provincia de Lugo.

5 BIBLIOGRAFÍA

- BUGARÍN LÓPEZ, María Xesús. *O galego fundamental: diccionario de frecuencias*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 2007.
- CASTRO CASTEDO, Xosé Manuel. "O galego de Queizán. Vocalismo, consonantismo e fonética sintáctica". *Corga*. Centro de Estudos do Corgo. 2011, N° 2, pp. 6-17.
- COUCEIRO, José Luis. *El habla de Feás*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións da Universidade (anexo 5 de *Verba*), 1976.
- DUBERT GARCÍA, Francisco. *Aspectos do galego de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións da Universidade (anexo 44 de *Verba*), 1999.
- FERNÁNDEZ REI, Francisco. *Dialectoloxía da lingua galega*. Vigo: Xerais, 1990.
- FRAGA GARCÍA, Ramón. "Notas etno-lingüísticas da terra de melide: O pan". *Verba*. Universidade de Santiago de Compostela. 1975, vol. 2, pp. 225-236.
- GARCÍA, Constantino. *Glosario de voces galegas de hoxe*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións da Universidade (anexo 27 de *Verba*), 1985.
- GRAÑA NUÑEZ, Xosé. *Vacilacións, interferencias e outros "pecados" da lingua galega*. Vigo: Ir Indo, 1993.
- LÓPEZ FACAL, Susana. "Notas etno-lingüísticas de Toba (Cee)". *Verba*. Universidade de Santiago de Compostela. 1975, vol.. 2, 237-293.
- PORTO DAPENA, J. Álvaro. *El gallego hablado en la comarca ferrolana*, Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións da Universidade (anexo 9 de *Verba*), 1977.
- RIVAS QUINTAS, Eligio. *Frampas. Contribución al diccionario gallego*. Salamanca: Ceme, 1978.
- RIVAS QUINTAS, Eligio. *Frampas II. Contribución al diccionario gallego*. Lugo: Alvarelllos, 1988.
- TABOADA, Manuel. *El habla del valle de Verín*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións da universidade (anexo 15 de *Verba*), 1979.
- VÁZQUEZ SOMOZA, Xosé Luís. *O galego en Zolle (Guntín)*. Lugo: Asociación de Amigos do Mosteiro de Ferreira de Pallares, 2010.

